

Veileder for bruk av Standard for begrepsbeskrivelser

Foreløpig utkast, 2017-10-05

Innhold

1 Innledning	2
1.1 Hensikt	2
1.2 Omfang og avgrensning	2
1.3 Om dette dokumentet	2
2 Eksempler på komplette begrepsbeskrivelser	2
2.1 Minimumsbeskrivelse av et begrep: avsender	2
2.2 Omfattende beskrivelse av et begrep: d-nummer	3
3 Begrep - term - definisjon - referent	4
4 Flerspråklighet og oversettelser	5
5 Term (Termform, Anbefalt, Tillatt, Frarådet og Skjult term)	6
5.1 Anbefalt term	6
5.1.1 Alternativ A: Én og bare én anbefalt term	6
5.1.2 Alternativ B: Maks. én anbefalt term per unik kombinasjon av språk/målform, termform og målgruppe	7
5.2 Tillatt term	7
5.3 Frarådet term	8
5.4 Skjult term	8
5.5 Termform	8
6 Definisjon og Alternativ formulering	9
7 Begrepssamling	10
8 Tid og gyldighetsperiode	10
9 Relasjoner mellom begreper	12
10 Fagområde og bruksområde	13
11 Referanser	13

1 Innledning

1.1 Hensikt

Denne veilederen skal bidra til å gjøre det lettere å forstå og bruke Standard for begrepsbeskrivelser v. 2.0 (@@@ v.2.0 er under utarbeidelse og skal etter planen være til bred høring oktober 2017).

1.2 Omfang og avgrensning

Veilederen har ikke som mål å gi veiledning til begrepsarbeidet generelt, men er utarbeidet med vektlegging på begrepsbeskrivelser og bruk av standarden.

(Gjelder kun høringen) Veilederen er ikke en del av høringen, men er lagt ved høringen for å gjøre det lettere å forstå den foreslåtte reviderte standarden.

1.3 Om dette dokumentet

Denne veilederen er utarbeidet av den samme arbeidsgruppen som utarbeidet forslag til Standard for begrepsbeskrivelser 2.0. Veilederen er organisert etter forskjellige temaer som har vist seg å være viktige og til dels vanskelige å ta hensyn til i arbeidet med å beskrive begreper. Veilederen gir ikke en detaljert bruksanvisning for hver enkelt felt i standarden. Dokumentet "Standard for begrepsbeskrivelser - Definisjoner og modellspesifikasjon" beskriver derimot hvert enkelt felt i detalj, inkludert dets formål, og kan således brukes til å slå opp enkeltfelt.

2 Eksempler på komplette begrepsbeskrivelser

Dette kapitlet inneholder noen eksempler på komplette begrepsbeskrivelser, i henhold til den foreslåtte Standard for begrepsbeskrivelse 2.0.

2.1 Minimumsbeskrivelse av et begrep 'avsender'

Felt	Verdi
<i>Begrep.begrepsidentifikator</i>	https://begrep.difi.no/SikkerDigitalPost/1.2.6/begrep/Avsender
<i>Begrep.ansvarligVirksomhet</i>	991 825 8271
<i>AnbefaltTerm.begrepsnavn</i>	avsender
<i>AnbefaltTerm.språk</i>	nb
<i>Begrepsdefinisjon.tekst</i>	juridisk organisasjon/entitet som er behandlingsansvarlig for innholdet i den digitale posten

<i>Begrepsdefinisjon.språk</i>	nb
--------------------------------	----

2.2 Omfattende beskrivelse av et begrep 'd-nummer'

Felt	Verdi
<i>Begrep.begrepsidentifikator</i>	http://begrepskatalog/begrep/c2621880-e6fa-11e6-9f1a-0050568351d2
<i>Begrep.ansvarligVirksomhet</i>	991 732 926
<i>Begrep.sistOppdatert</i>	2017.01.30
<i>Begrep.begrepsarbeidsstatus</i>	ferdigstilt
<i>Begrep.fagområdebeskrivelse</i>	Folkeregister
<i>AnbefaltTerm.begrepsnavn</i>	d-nummer
<i>AnbefaltTerm.språk</i>	nb
<i>AnbefaltTerm.termform</i>	kortform
<i>AnbefaltTerm.oversettelseAvTerm.oversettelsestekst</i>	d-number
<i>AnbefaltTerm.oversettelseAvTerm.språk</i>	en
<i>TillattTerm.begrepsnavn</i>	dummy-nummer
<i>TillattTerm.språk</i>	nb
<i>TillattTerm.termform</i>	vanlig term
<i>TillattTerm.begrepsnavn</i>	dNummer
<i>TillattTerm.termform</i>	datastrukturnavn
<i>Begrepsdefinisjon.tekst</i>	identifikasjonsnummer som tildeles personer med midlertidig tilknytning til Norge, det vil si som ikke er bosatt i Norge
<i>Begrepsdefinisjon.språk</i>	nb
<i>AlternativFormulering.tekst</i>	Et d-nummer er et midlertidig identifikasjonsnummer. Skal du jobbe og oppholde deg i Norge i mindre enn 6 måneder, må du ha et d-nummer.
<i>AlternativFormulering.språk</i>	nb
<i>AlternativFormulering.målgruppeForTekst</i>	allmennheten

3 Begrep - term - definisjon - referent

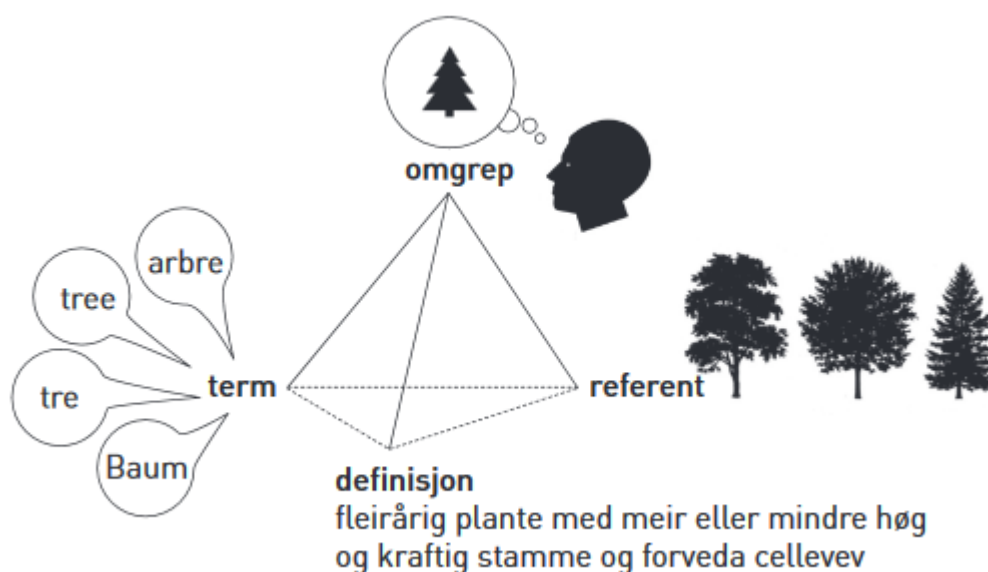
Hensikt:

For å kunne skille mellom begrep, term og definisjon i utarbeiding av termlister og i arbeid med begrepsanalyse, begrepsbeskrivelser og begrepsharmonisering.

Anbefaling:

Man bør bygge arbeidet på de grunnleggende, terminologiske begrepene som er framstilt i en tilpasset og utvidet versjon av den semiotiske trekanten fra språkvitenskapen (se figur 1).

Et *begrep* viser til meningsinnholdet, altså betydningen, mens en *term* viser til selve ordet, «den språklige merkelappen», man fester til begrepet.

Figur 1: Forholdet mellom begrep, term, definisjon og referent (fra [Termlosen](#))¹

Når vi omtaler et begrep, benytter vi oss altså av termene (se [under](#)). I noen tilfeller benytter vi oss av flere ulike termer for samme begrep. De er synonymer. Termer fra ulike språk kan også vise til samme begrep, som *tre*, *tree*, *arbre* og *Baum* i figur 1. De er ekvivalente termer.

Ifølge konvensjonene skriver man *termen* i kursiv og 'begrepet' mellom enkle anførselstegn når man ønsker å skille mellom dem.

Begrepet trer fram og blir forklart gjennom en definisjon (se [under](#)). En definisjon består av en setning som er oppbygget av et eller flere kjennetegn. Disse kjennetegnene skal forklare begrepet samtidig som de skal tydeliggjøre og skille det fra beslektede begreper. Med andre ord skal en definisjon identifisere og differensiere.

Referenten viser til de konkrete tingene ute i verden eller spesifikke abstrakte fenomener. Når mennesket grupperer sammen noen referenter som har noen utvalgte egenskaper til felles, dannes et begrep.

¹ *Omgrep* er nynorsk for *begrep* på bokmål.

Eksempler:

Termene *tre*, *tree*, *arbre* og *Baum* viser til begrepet 'tre' (se figur 1). Definisjonen lyder "vedplante med meir eller mindre høg og kraftig stamme, og greiner som går ut frå denne og ber kvister med blad (nåler), blomstrar og frukter" (Kilde: Norsk landbruksordbok (1979)). Referentene er trærne vi ser ute i verden.

Termene *risikoytelse*, *risikoforsikring* og *risikodekning* viser til samme begrep ('risikodekning') innenfor pensjonsforvaltning. Definisjonen lyder "tilleggsforsikring til en alderspensjonsavtale som gir utbetaling ved uførhet og/eller død" (Kilde: [Finans Norge](#)). Referentene er hver enkelt risikodekning som vi tegner.

4 Flerspråklighet og oversettelser

Hensikt:

For at man skal kunne kommunisere om begrepene på flere enn ett språk, gir Standard for begrepsbeskrivelse mulighet til å spesifisere ulike språk på både term og definisjon:

- For hver forekomst av en term, om det er en anbefalt term, en tillatt term, en skjult term eller en frarådet term, må man spesifisere språket som termen gjelder for. Samtidig kan man spesifisere en oversettelse for akkurat denne termen vha. egenskapen "oversettelseAvTerm" der man kan oppgi selve oversettelsen samt språket oversettelsen skal gjelde for og eventuelt en kilde til hvor oversettelsen av termen er tatt fra.
- For hver forekomst av tekst for en begrepsdefinisjon eller en alternativ formulering, gjelder det samme: Man må spesifisere språket som teksten gjelder for og kan alternativt oppgi en oversettelse av teksten for et gitt annet språk.

På denne måten blir det lett å skille mellom original og oversettelse for både termer og definisjoner, noe som er viktig i rettslig sammenheng, ettersom det som regel kun er originalen som er rettslig bindende.

Anbefaling:

Siden standarden krever at man spesifiserer språket til en gitt term eller en tekst til en begrepsdefinisjon eller alternativ formulering, kan det i praksis være enklest å konfigurere verktøyet man måtte bruke for å forvalte begreper, til å fylle inn feltet "språk" i "term" hhv. "betydning" automatisk med det grunnleggende språket man vil skal gjelde flest eller alle begreper man har. Slik slipper man å fylle ut språket manuelt overalt.

Videre er det viktig at man spesifiserer samme språk som originalspråk for både anbefalt term og definisjon, slik at man kan være sikker på iallefall å ha én komplett begrepsbeskrivelse der både anbefalt term og definisjon tilhører et og samme språk.

I de tilfeller der man har begreper som har sitt opphav i et annet språk enn det som er standardspråket i egen organisasjon (dvs. i all hovedsak norsk), og som man har oversatt til dette standardspråket for å kunne bruke dem hos seg, kan det av og til være usikkerhet rundt hva som er originalen og hva som er oversettelsen. Her er det viktig å huske på at originalen er å anse som den rettslig bindende teksten, mens oversettelsene kun har orienterende funksjon. I praksis betyr dette at det er de respektive fagekspertene som må

avgjøre hvilken av språkvariantene til en gitt begrepsbeskrivelse som skal være originalen og hvilke som skal være oversettelser. I situasjoner der begrepene blir brukt i juridisk relevante sammenhenger (dvs. der det potensielt kan oppstå en tvist mellom egen organisasjon og en annen part), vil det da være riktig å bruke den språkvarianten som er offisielt godkjent fra en relevant myndighet eller egne jurister. Dette kan, f.eks. i forbindelse med EU-standarder, også være et annet språk enn norsk. I de tilfeller der man jobber med begreper som man har oversatt til eget standardspråk (dvs. typisk norsk), men som ikke trengs i rettslig relevante sammenhenger, f.eks. ved bruk av TOGAF-standarden til internt arkitekturarbeid, vil det være naturlig å anse den norske varianten som originalen, selv om den egentlig er en oversettelse av en engelsk standard.

Eksempler:

Term: *begrep* (bokmål); *omgrep* (nynorsk); *concept* (engelsk)

5 Term (Termform, anbefalt, Tillatt, Frarådet og Skjult term)

Dette kapitlet omhandler egenskapene til en term:

- Om en term er anbefalt term, tillatt term, frarådet term eller skjult term.
- Om en term er en vanlig term, en kort form term, et datastrukturnavn eller et symbol.

5.1 Anbefalt term

@@@ gjelder kun versjonen av veilederen som legges ved høringen, som tillater to alternativer

Høringsversjonen av standarden inneholder to ulike alternativer når det gjelder "anbefalt term":

- Alternativ A: én og bare én anbefalt term per språk/målform
- Alternativ B: Maksimalt én anbefalt term tillatt per unik kombinasjon av språk/målform, termform og målgruppe

Veilederen vil oppdateres etter høringen.

5.1.1 Alternativ A: Én og bare én anbefalt term per språk/målform

Hensikt:

For å få til kommunikasjon på en enklest mulig og mest presis måte, bør hovedregelen være å ha samme anbefalt term for et gitt begrep uavhengig av målgruppe (publikum eller fagperson). Dette er det lagt til rette for, ved at man for et begrep alltid må ha én og bare én anbefalt term.

Anbefaling:

Dersom der er mulig å ha en felles anbefalt term uavhengig av målgruppe så er det mest ønskelig. Dersom det ikke er mulig så skal den faglige termen være den anbefalte. Termer egnet for publikum skal da føres som tillatte termer.

Eksempler:

- Anbefalt term: *beltekjøretøy* (faglig uttrykk, for fagspesialister)
- Tillatt term: *snøscooter* (folkelig uttrykk, for allmennheten)

5.1.2 Alternativ B: Maksimalt én anbefalt term per unik kombinasjon av språk/målform, termform og målgruppe

Hensikt:

For å få til kommunikasjon på en enklest mulig og mest presis måte, bør hovedregelen være å ha samme anbefalt term for et gitt begrep uavhengig av målgruppe (publikum eller fagperson). Det er i standarden lagt til rette for å kunne dekke unntakene, ved å kunne ha maksimalt én anbefalt term per unik kombinasjon av språk/målform, termform og målgruppe.

Anbefaling:

Et begrep skal alltid ha minst én anbefalt term. Dersom det er mulig å ha en felles anbefalt term uavhengig av målgruppe, så gjøres dette ved å anbefale én term og ikke sette noen målgruppe. Det er heller ikke nødvendig å velge termform dersom dette ikke er hensiktsmessig. Der det er nødvendig å skille mellom hva som er anbefalt for ulike målgrupper og/eller termformer, kan det også gjøres, men da maksimalt én anbefalt term per unik kombinasjon av språk/målform, målgruppe og termform.

Eksempler:

	Allmennheten	Spesialister
Anbefalt fullform term	Lov om behandling av personopplysninger	
Anbefalt kortform	personopplysningsloven	popplyl

5.2 Tillatt term

Hensikt:

“Kjært barn har mange navn”. I tillegg til anbefalt term kan det være behov for å knytte flere termer til et gitt begrep, som man vet også brukes (eller kan brukes) i kommunikasjon om det aktuelle begrepet. Typiske eksempler er synonymer. Dette er lagt til rette for i standarden, ved at term som også kan brukes på begrepet ved siden av den anbefalte termen, oppgis som “tillatt term”. Det kan knyttes flere tillatte termer til et begrep.

Anbefaling:

Listen over tillatte termer vil som regel ikke være uttømmende, men man bør oppgi termer som man vet også bør kunne brukes i kommunikasjon om et gitt begrep.

Eksempler:

@ @ @

5.3 Frarådet term

Hensikt:

For å unngå misforståelse i kommunikasjonen, bør det oppgis eksplisitt termer som ikke skal brukes på et gitt begrep. Dette er lagt til rette for i standarden, ved egenskap “frarådetTerm”.

Anbefaling:

Foreldede termer som ikke lenger skal brukes, bør oppgis som frarådede termer.

Eksempler:

- Ordene “begrep” og “term” skal ikke brukes om hverandre. Derfor er *begrep* en frarådet term for begrepet ‘term’, og *term* en frarådet term for begrepet ‘begrep’.
- *Biltilsyn* er en foreldet term (den anbefalte termen nå er *trafikkstasjon*), og kan med fordel føres opp som frarådet term.

5.4 Skjult term

Hensikt:

Man kan ha skjulte termer som brukes til gjenfinning i ulike sammenhenger, men som ikke er tenkt brukt for begrepet. Typisk vil det kunne være termer for andre begreper som er relatert til det aktuelle begrepet på en eller annen måte, f.eks. har en smalere eller videre betydning.

Anbefaling:

Frarådet term som ofte/fremdeles brukes av publikum kan oppgis som skjult term, slik at brukerne får treffe. Se eksempler med “biltilsyn” og “pappaperm” under.

Eksempler:

- *Biltilsyn* som er en foreldet term kan være en skjult term for *trafikkstasjon* (forklaring: det som nå heter *trafikkstasjon* i stor grad samsvarer med det som tidligere het *biltilsyn*).
- *Pappaperm* kan være en skjult term for *fedrekvote*.
- *Barn* kan være en skjult term for begrepet ‘person’ siden barn også er personer.

5.5 Termform

Hensikt:

For å kunne oppgi flere termer til et gitt begrep, samtidig skille mellom ulike former for termer. I standarden er det lagt til rette for å kunne oppgi om en term er en vanlig fullstendig term, kortform term, et datastrukturnavn eller et symbol. Se standarden for definisjon av de ulike formene.

Anbefaling:

Kjemiske symboler oppgis som symbol (ikke kortform).

Eksempler:

- Vanlig form: *Lov om behandling av personopplysninger*
- Kortform term: *personopplysningsloven*

6 Definisjon og Alternativ formulering

Hensikt:

Fordi begreper er abstrakte, derfor trenger vi definisjoner og termer for å uttrykke dem og kommunisere om dem. En definisjon er et muntlig eller skriftlig utsagn som avgrenser et begrep fra et annet. Definisjonen på et begrep i en gitt kontekst skal si noe om kjennetegnene til begrepet.

Når man definerer begreper skal man anvende kjennetegn som for seg eller sammen avgrenser begrepet og skiller det fra andre begreper. Et tips er å la definisjonsteksten uttrykke det settet av kjennetegn som sier noe om hva fenomenet er, istedenfor å fokusere på hva det ikke er.

Definisjonen er med på å avgrense begrepet, men annet innhold som relasjoner mv. kan også bidra til å definere omfanget til et begrep.

Ulike virksomheter vil ha ulike behov når begrep skal defineres, også internt i virksomheten. Selv om offentlige virksomheter skal ha fokus på klarspråk, kan det i noen tilfeller være behov for å legge en definisjon til grunn, som ikke er i tråd med prinsippene for klarspråk. Eksempelvis der begrepet kommer fra lovgivning, kan definisjonen være mest forståelig for rettsanvendere, og ikke like forståelig eller nødvendigvis intuitiv for allmennheten. Dette kan komme av at lovgiver har behov for å benytte avgrensninger innenfor en snevrere kontekst/innenfor lovens eller bestemmelsens virkeområde (innsnevret tolkning av adopsjonsbegrepet i folketrygdloven), eller at definisjonene er skrevet på en annen tid (grunnloven, gammel straffelov, mv.). I de tilfeller hvor det finnes legaldefinisjoner eller begrepsfastsettelse fra lovgivers side, bør virksomheten legge dette til grunn.

Anbefaling:

UML-representasjonen i Standard for begrepsbeskrivelser anbefaler at det man registrerer én (1) begrepsdefinisjon knyttet til hver forekomst av begrep. Som nevnt innledningsvis i dette avsnittet, vil det være behov for å uttrykke definisjoner på ulike måter. For å muliggjøre dette, er det åpnet for å legge til flere alternative formuleringer (i UML-representasjonen er kardinaliteten satt til 0..n, null-til-mange). Dersom de fleste begrepene i virksomheten har sitt opphav i regelverk, kan alternative formuleringer typisk være "den folkelige forklaringen", som kan benyttes ut til publikum og som er tilgjengelig for en større gruppe enn fagspesialister og jurister. Man kan også velge at den folkelige forklaringen er den "styrende/foretrukne" begrepsdefinisjonen, mens definisjonen som er hentet fra regelverket, blir merket/lagt inn som en alternativ formulering. Dette vil kunne variere ut fra virksomhetens forvaltningsområde og målgruppe.

Eksempler:

For begrepet 'd-nummer':

- Definisjon: "identifikasjonsnummer som tildeles personer med midlertidig tilknytning til Norge, det vil si som ikke er bosatt i Norge"
- Alternativ formulering som brukes i kommunikasjon med brukerne: "Et d-nummer er et midlertidig identifikasjonsnummer. Skal du jobbe og oppholde deg i Norge i mindre enn 6 måneder, må du ha et d-nummer (nb) (målgruppe=allmennheten)"

7 Begrepssamling

Hensikt:

Det kan av ulike grunner være behov for å samle sammen begreper, eksempelvis begreper som tilhører et gitt fagområde, begreper som beskriver de ulike delene av et bestemt datasett, begreper som beskriver en gitt digital tjeneste, eller begreper som tilhører et gitt bruksområde.

Det er lagt til rette i standarden for å samle sammen begreper til en begrepssamling. Det er ikke stilt krav til at ethvert begrep må tilhøre minst en begrepssamling.

Anbefaling:

Standarden spesifiserer ikke krav til eller kriterier for hva en begrepssamling kan inneholde av begreper. Det er opptil den enkelte virksomheten å vurdere hva som er hensiktsmessig gruppering av begreper.

Eksempler:

- <https://begrep.difi.no/SikkerDigitalPost/begrep/> er en samling av begreper som er relevante for tjenesten sikker digital post.
- <http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/begreper-i-nasjonalregnskapet> er en samling av begreper i nasjonalregnskapet.

8 Gyldighetsperiode, sistOppdatert, erstatter og erstattesAv

Hensikt:

Gyldighetsperiode brukes for å informere om hvilken tidsperiode en gitt begrepsbeskrivelse er gyldig for. At en begrepsbeskrivelse er gyldig, betyr at det er den gitte anbefalte termen og definisjonen som gjelder i (gyldighets)perioden. Dersom en har et begrep A som har én definisjon i perioden 2015-2016, og så justerer definisjonen i 2017, vil begrep A ha to gyldighetsperioder hvorav den siste fortsatt er gjeldende. Dersom en i 2017 skal arbeide med et datasett som dekker 2015, vil en bruke definisjonen som gjaldt for gyldighetsperioden 2015- 2016.

Anbefaling:

Alle egenskaper ved en begrepsbeskrivelse kan endres. Endringene bør datostemples ved å bruke egenskapen sistOppdatert (i hhv. entitetstypen Begrep og datatypene Term, Betydning og Begrepsrelasjon).

Det er den som er faglig ansvarlig for et begrep, som bestemmer når det er nødvendig å definere en ny gyldighetsperiode eller når endringene er så store at man ikke vil lage en ny gyldighetsperiode for begrepet, men etablerer et nytt begrep.

Det finnes ikke fasitsvar på hva som skal velges, men man bør vurdere blant annet følgende når man vurderer om det er behov for å opprette en ny gyldighetsperiode eller et nytt begrep:

- Følgende endringer, alene, trenger som regel ikke å medføre oppretting av ny gyldighetsperiode: retting av skrivefeil eller mindre redaksjonelle justeringer i den anbefalte termen og/eller i definisjonen; endringer i andre egenskapene enn begrepsdefinisjon, anbefaltTerm og begrepsrelasjoner.
- Ved følgende endringer bør man vurdere å opprette en ny gyldighetsperiode, forutsatt at man fremdeles snakker om samme begrep: en ny term blir valgt som den anbefalte term; større justeringer i definisjonen; endring av utvalgsriterier/beregningsmetoder/o.l.; endring i begrepsrelasjoner tilknyttet begrepet (se også neste punkt), spesielt generiske og/eller partitive begrepsrelasjoner; osv.
- Ved følgende endringer bør man vurdere å opprette et nytt begrep: større endringer i definisjonen som gjør at man egentlig snakker om et annet begrep; endring i begrepsrelasjoner tilknyttet begrepet (se også forrige punkt), spesielt generiske og/eller partitive begrepsrelasjoner; større endringer i regimet for håndtering av data som begrepet representerer; i forbindelse med større lovendringer; osv.

Når man vurderer at endringene er så store at man snakker om et annet begrep, skal det opprettes et nytt begrep som dermed får sin egen begrepsidentifikator (URI). Relasjonene “erstatter” og “erstattesAv” kan brukes til å relatere det nye til det gamle begrepet. Relasjonene “erstatter” og “erstattesAv” skal ikke brukes mellom gyldighetsperioder for samme begrep.

Begrepsbeskrivelser som ennå ikke skal tre i kraft, bør tydeliggjøres ved å bruke gyldighetsperiode som er frem i tid.

Dersom et begrep har et tilknyttet verdiområde, er det viktig at gyldighetsperioden for verdiområdet ivaretas der verdiområdet forvaltes (området URlen skal peke på). Gyldighetsperioden for et begrep endrer seg vanligvis ikke selv om gyldighetsperioden for et verdiområde endrer seg. Et eksempel er begrepet “sivilstand” som per definisjon er “en persons stilling i forhold til ekteskapslovgivningen”. Verken term eller definisjon har endret seg på dette begrepet, men verdiområdet har to ulike gyldighetsperioder: en som varte fram til 1993, og en ny f.o.m. 1993 da partnerskap ble inkludert i verdiområdet.

Ved hjelp av gyldighetsperiode er det mulig å dokumentere hva som er gjeldende definisjon av et gitt begrep for en gitt tidsperiode. Standarden spesifiserer derimot ikke hvordan en begrepskatalog eller et begrepssystem håndterer sammenhengen mellom ulike gyldighetsperioder for et gitt begrep.

Eksempler:

Eksempel 1: Det ble opprettet en ny gyldighetsperiode for begrepet ‘Landbakgrunn’ da begrepsdefinisjonen i 2003 ble justert fra “For personer født i utlandet, er dette (med noen få unntak) eget fødeland. For personer født i Norge er det foreldrenes fødeland. I de tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det morens fødeland som blir valgt.” til “For personer født i utlandet, er dette (med noen få unntak) eget fødeland. For personer født i Norge er det foreldrenes fødeland. I de tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det morens fødeland som blir valgt. Hvis ikke personen selv eller noen av foreldrene er utenlandsfødt, hentes landbakgrunn fra de første utenlandsfødte en treffer på i rekkefølgen mormor, morfar, farmor eller farfar.” Fagansvarlig anså at denne justeringen av definisjon ikke var stor nok til å

etablere et nytt begrep, det var kun presiseringen (utvalget/populasjonen) som endret seg, ikke det semantiske innholdet som sådan.

Eksempel 2: I forbindelse med ny skatteforvaltningslov innførte lovgiver et begrep 'skattemelding for formues- og inntektsskatt', som i stor grad dekker innholdet i begrepet 'selvangivelse' som var det gjeldende frem til da. Men i og med at innføringen av ny skatteforvaltningslov også medførte innføring av prinsippet for egenfastsetting som hovedprinsipp (i motsetning til før, da myndighetsfastsetting var hovedprinsippet) samt endrede regimer for klageadgang og tilhørende praktiske rutiner, valgte Skatteetaten da å anse 'skattemelding for formues- og inntektsskatt' som et helt nytt begrep og ikke som en ny gyldighetsperiode for det gamle begrepet 'selvangivelse', selv om begrepsomfanget i stor grad var det samme.

9 Relasjoner mellom begreper

Hensikt:

Relasjoner brukes for å vise relevante sammenhenger mellom begreper. I standarden bruker vi tre ulike typer relasjoner: Generiske, Partitive og Assosiative (de samme som brukes i Språkrådets hefte Termlosen²). En generisk begrepsrelasjon er en sammenheng mellom to begreper der det ene kan sees på som en spesifisering av det andre, en partitiv begrepsrelasjon er en sammenheng mellom to begreper der det ene er en del av det andre, og den assosiative begrepsrelasjonen dekker flere andre mer sidestilte relasjoner som årsak/virkning, formål/aktivitet og den uspesifiserte "se også"-relasjonen. Standarden sier at den assosiative begrepsrelasjonen skal presiseres i en tekst.

Anbefaling:

Det er opp til fagansvarlig å vurdere om det vil være nyttig for brukerne å kjenne til relasjonene (dersom disse finnes) mellom et gitt begrep og andre begreper. Hvis en benytter assosiativ begrepsrelasjon, skal en alltid forklare i en tekst hva denne relasjonen går ut på. En kunne f.eks. tenke seg at samme term er knyttet til to ulike begrep (ulike betydninger) innenfor to fagområder. Da kunne en f.eks. lage en assosiativ begrepsrelasjon mellom disse og ha teksten "må ikke forveksles med".

Eksempler:

- **Generisk begrepsrelasjon:** bartre - gran (gran er en spesifisering av grantre - har alle egenskapene til bartre pluss noen i tillegg); innenfor fagområdet 'Inntekts- og formuesskatt' er 'lønn', 'honorar', 'feriepenger' alle spesialiseringer av det mere generiske begrepet 'arbeidsinntekt'.
- **Partitiv begrepsrelasjon:** En studiesøknad (helheten) kan f.eks. ha delene studieønske og vitnemål.
- **Assosiativ begrepsrelasjon:** brann - røykutvikling (årsak-virkning); "se også"-relasjon.

² <http://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/termlosen.pdf>

10 Fagområde og bruksområde

Hensikt:

Standarden for begrepsbeskrivelser går ut ifra at et begrep har sitt opphav i ett gitt fagområde, men kan brukes i mange forskjellige sammenhenger. Det vil da være det respektive fagområdet, mer presist representanter for dette fagområdet, som vil ha definisjonsmakten over hvordan begrepet navngis, defineres og beskrives. Derimot kan i prinsipp "hvem som helst" være oppgitt som en som bruker begrepet i sine respektive systemer, dokumenter, brukergrensesnitt, lovtekster etc. Vedkommende organisasjon eller person vil da regnes som interessent for begrepet og vil kunne informeres om begrepets eier, dvs. den ansvarlige organisasjonen, planlegger en revisjon av begrepet.

For å muliggjøre denne nyanseringen mellom opphav vs. bruksområder/interessenter for et begrep, inneholder Standard for begrepsbeskrivelser et felt "fagområdebeskrivelse", der man spesifiserer hvilket fag eller domene et begrep tilhører, og et felt "bruksområde", der man kan oppgi hvor begrepet brukes. Feltet "fagområde" vil da kunne spesifiseres kun én gang (jf kardinalitet [0..1] i modellen), mens feltet "bruksområde" vil da kunne spesifiseres så mange ganger man ønsker (kardinalitet [0..*] i modellen)

Anbefaling:

Både "fagområde" og "bruksområde" er fakultative felt. Arbeidsgruppen anbefaler likevel at man alltid spesifiserer "fagområde", fordi dette gir en klar og konkret kontekst for begrepet som gjør det umiddelbart enklere for brukerne å få en første ide om hva begrepet kan handle om.

Eksempler:

- Begrepet med termen "diagnose": fagområde = helse, bruksområder (hos NAV) = hjelpemidler; trygdeytelser; arbeidsmarkedstiltak

11 Referanser

- **Termlosen:** Termlosen er en kort innføring i begrepsanalyse og terminologiarbeid, og gir blant annet råd om organisering og praktisk gjennomføring av terminologiarbeid, hvordan man skriver gode definisjoner, og hvordan termlister skal bygges opp (metodisk identifisering og strukturering).
<http://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/termlosen.pdf>